

การท่องเที่ยวโดยชุมชน เส้นทางสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ประพล จิตคติ¹

บทความวิชาการ

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) เป็นเป้าหมายสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ โดยค่าสัมประสิทธิ์จีนิ (Gini) ในการกระจายรายได้ผ่านการท่องเที่ยวชุมชน ลดลงจาก 0.606 ในปี 2566 เป็น 0.602 ในปี 2570 แสดงให้เห็นถึงการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมมากขึ้น และการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2565) โดยมีหลักการสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมของชุมชน 2) การกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม 3) การอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และ 4) การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน แม้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะมีประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมแต่ยังเผชิญความท้าทายหลายประการ เช่น ข้อจำกัดด้านศักยภาพของชุมชน การท่องเที่ยวเกินขนาด ความไม่สมดุลของอำนาจ และปัญหาการเข้าถึงตลาด การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำเป็นต้องใช้กลยุทธ์ที่ครอบคลุม 5 กลยุทธ์ ได้แก่ 1) นำเสนออัตลักษณ์ความเป็นไทยและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักท่องเที่ยว 2) กำหนดนโยบายความยั่งยืนที่สมดุลระหว่างความต้องการของนักท่องเที่ยวกับผลประโยชน์ของเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว 3) กำหนดกลยุทธ์ด้านความยั่งยืนเพื่อสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ๆ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว 4) การขับเคลื่อนความยั่งยืนไปสู่การปฏิบัติระหว่างชุมชนท่องเที่ยวและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ 5) เปิดเผยข้อมูลด้านความยั่งยืนเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและหาทางออกเพื่อเป็นที่ยอมรับจากทุกฝ่าย การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนที่สามารถสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ และอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวโดยชุมชน / การพัฒนาอย่างยั่งยืน

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาอุตสาหกรรมกรรมการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

Community-Based Tourism: A Pathway to Sustainable Development

*Praphol Chitkati*¹

ABSTRACT

Community-Based Tourism (CBT) is an important key for reducing economic inequality. The Gini coefficient for income distribution through community-based tourism decreased from 0.606 in 2023 to 0.602 in 2027, which indicating fairer income distribution and the creation of sustainable economic opportunities for local communities (National Tourism Policy Committee, 2022). CBT is founded on four core principles as 1) Community participation, 2) Fair income distribution, 3) Cultural and environmental conservation, 4) Community capacity building. Although CBT contributes to economic, social, and environmental development, it still faces several challenges, such as limitations in community capacity, over-tourism, power imbalances, and market access issues. The development of CBT requires five comprehensive strategies as 1) Presenting Thai identity and fostering cultural exchange with tourists, 2) Establishing sustainable policies that balance tourist demands with the interests of local hosts, 3) Creating sustainable strategies to design new activities that attract visitors, 4) Translating sustainability goals into action through collaboration between tourism communities and related agencies, and 5) Disclosing sustainability information to jointly solve problems and develop mutually accepted solutions. CBT will be an important tool for sustainable community development, strengthening local economies while preserving cultural heritage and natural resources for future generations.

Keywords: Community-Based Tourism / Sustainable Development

¹ Lecturer of the Bachelor of Arts Program in Tourism Industry, Faculty of Management Science, Kamphaeng Phet Rajabhat University

บทนำ

ในยุคปัจจุบัน การท่องเที่ยวไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมเพื่อความบันเทิงหรือพักผ่อนหย่อนใจเท่านั้น แต่ยังกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในระดับชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) จึงได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในฐานะโมเดลการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น ความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ และการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ ในปี พ.ศ. 2566 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในภาคส่วนที่มีบทบาทสำคัญต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ทั่วโลก โดยคิดเป็นสัดส่วนประมาณ 9.1% ของ GDP โลก และมีการจ้างงานจำนวนมาก การเดินทางและการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในภูมิทัศน์เศรษฐกิจของยุโรปมาอย่างยาวนาน โดยมีส่วนสนับสนุนอย่างมากต่อ GDP การจ้างงาน และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน จากข้อมูลล่าสุดของสภาการเดินทางและการท่องเที่ยวโลก (WTTC) ในปี 2023 ภาคการท่องเที่ยวทั่วโลกเติบโต 9.1% ต่อ GDP ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปี 2022 23.2% (WTTC, 2023) อย่างไรก็ตาม อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมักถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม ไม่ว่าจะเป็น การปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการเดินทาง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลือง การพัฒนาเมืองที่ไม่ยั่งยืน และการแทรกแซงวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น (Gössling & Hall, 2019) เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) ได้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน การอนุรักษ์วัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน โดยเน้นให้ชุมชนเป็นผู้บริหารและได้รับผลประโยชน์โดยตรง (Goodwin & Santilli, 2009)

1. แนวคิดพื้นฐานของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT Concept)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism หรือ CBT) เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการและรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว โดยมีหลักการสำคัญที่ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อสังคม (Responsible Tourism) ที่เน้นการสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน (Scheyvens, 2002) ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) ชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการกำหนดนโยบาย วางแผน และบริหารจัดการการท่องเที่ยว (Tolkach et al., 2013) โดยสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและตัดสินใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว มีการแบ่งปันข้อมูลและความรู้ระหว่างกัน การมีส่วนร่วมนี้จะช่วยสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการทรัพยากรและพัฒนาทักษะของสมาชิกในชุมชน

2. การกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม (Equitable Benefit Sharing) รายได้จากการท่องเที่ยวควรถูกแบ่งปันอย่างเท่าเทียมเพื่อกระจายประโยชน์ไปยังคนในชุมชน (Mitchell & Ashley, 2010) ยกตัวอย่าง คน 3 กลุ่มในชุมชน ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ ทำหน้าที่เล่าประวัติหมู่บ้าน สอนภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ

แสดงวิธีทำงานหัตถกรรมดั้งเดิม ได้รับคำตอบแทนรายการ กลุ่มเยาวชน เป็นมัคคุเทศก์นำเที่ยว ช่วยงานรับส่ง กระเป๋ หรือสอนกิจกรรมกีฬาพื้นบ้าน สร้างทักษะและรายได้ไปพร้อมกัน และกลุ่มแม่บ้าน ทำอาหารพื้นเมือง ผลิตภัณฑ์ของฝาก หรือดูแลความสะอาดที่พัก โดยจัดตารางให้ทุกคนครบถ้วนได้ผลัดกันทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน สร้างโอกาสในการจ้างงานและสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ซึ่งจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน ยกตัวอย่าง ชุมชนท่องเที่ยวแห่งหนึ่ง เก็บค่าเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน 100 บาท ต่อคน แล้วแบ่งเป็น 40% สำหรับกองทุนชุมชน 30% สำหรับค่าใช้จ่ายบำรุงรักษา และ 30% แบ่งให้ครัวเรือน ที่เข้าร่วมโครงการตามจำนวนสมาชิก เป็นต้น

3. การอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (Cultural and Environmental Conservation)

การส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและลดผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อม (UNWTO, 2019) การท่องเที่ยวโดยชุมชนส่งเสริมการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และลดผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ การท่องเที่ยวโดยชุมชนยังช่วยสร้างความตระหนักและความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

4. การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน (Community Empowerment) การท่องเที่ยวโดย

ชุมชนควรมุ่งพัฒนาความสามารถของชุมชนทั้งในด้านธุรกิจ การตลาด และการให้บริการนักท่องเที่ยว (Zapata et al., 2011) การท่องเที่ยวโดยชุมชนทำหน้าที่เป็นแพลตฟอร์มสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน โดยสร้างโอกาสการเรียนรู้และพัฒนาทักษะหลากหลายสาขา ตั้งแต่ทักษะการจัดการองค์ความรู้ การตลาดและการขาย การให้บริการที่มีคุณภาพ และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ทักษะเหล่านี้ไม่เพียงแต่เสริมสร้างความสามารถในการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยว แต่ยังสามารถประยุกต์ใช้ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ของชุมชนได้อย่างกว้างขวาง ตัวอย่างเช่น 1) ทักษะการจัดการ สมาชิกชุมชนได้เรียนรู้การวางแผน การจัดสรรทรัพยากร การแก้ไขปัญหา และการประสานงานระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น การจัดการตารางเวลารับนักท่องเที่ยว การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ หรือการบริหารจัดการงบประมาณของกลุ่ม 2) ทักษะการตลาด ชุมชนเรียนรู้การสร้างแบรนด์ การนำเสนอจุดขายที่เป็นเอกลักษณ์ การใช้สื่อสังคมออนไลน์ และการสร้างเนื้อหาที่น่าสนใจ เช่น การถ่ายภาพอาหารท้องถิ่น การเขียนเล่าเรื่องราวของชุมชน หรือการสร้างคลิปวิดีโอแนะนำกิจกรรม 3) ทักษะการบริการ การพัฒนาทักษะการต้อนรับ การดูแลความต้องการของลูกค้า การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และการสร้างประสบการณ์ที่น่าประทับใจ รวมถึงการเรียนรู้มาตรฐานความสะอาดและความปลอดภัย 4) ทักษะการสื่อสาร การพัฒนาความสามารถในการใช้ภาษาต่างประเทศเบื้องต้น การเล่าเรื่องที่น่าสนใจ การนำเสนอข้อมูลที่ถูกต้อง และการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่อบอุ่นกับนักท่องเที่ยว

นอกจากนี้ยังมีการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นที่มีกระบวนการเรียนรู้กับนักท่องเที่ยว คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง “การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน” (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544) แรงจูงใจหลักของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือการได้มีโอกาสไปเยี่ยมชมความงามตามธรรมชาติของ พืช สัตว์ และชุมชนท้องถิ่น (Swarbrooke & Horner, 1999)

นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศส่วนใหญ่จะมีการศึกษาและฐานอยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างสูงกว่านักท่องเที่ยวทั่วไปและมักจะมีความสนใจในเรื่องของสิ่งแวดล้อมมากเป็นพิเศษ เช่น มีการแยกขยะบ้าน ลดการใช้ถุงพลาสติก และกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเอาใจใส่สภาพ แวดล้อม สถานที่พักแรมที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นที่พักแบบพิเศษซึ่งมีลักษณะเน้นความเป็นธรรมชาติ (ราณี อิลิชัยกุล, 2557) เมื่อนำการท่องเที่ยวชุมชนไปเปรียบเทียบกับความยากกับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ มีข้อแตกต่างกันดังนี้

การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยวางรากฐานสำคัญบนหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนการบริหารจัดการ และการสร้างความเท่าเทียมในการกระจายผลประโยชน์ใน 3 มิติ ได้แก่ 1) มิติเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวโดยชุมชนสร้างกระจายได้ที่หลากหลายให้กับชุมชน ตั้งแต่การสร้างโอกาสการจ้างงานในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เจ้าของที่พัก โฮมสเตย์ ผู้ประกอบการร้านอาหาร หรือผู้ผลิตสินค้าหัตถกรรม การกระจายรายได้ในรูปแบบนี้ช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสร้างความมั่นคงทางการเงินให้กับครัวเรือนในชุมชน 2) มิติสังคม ในด้านสังคม การท่องเที่ยวโดยชุมชนทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างทักษะและความรู้ให้กับคนในชุมชน ผ่านการพัฒนาศักยภาพในด้านการประกอบธุรกิจ เทคนิคการตลาด การให้บริการที่มีคุณภาพ และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ทักษะเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในธุรกิจและกิจกรรมอื่น ๆ ของชุมชนได้ และ 3) มิติสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวโดยชุมชนส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากชุมชนตระหนักว่าสภาพแวดล้อมที่ดีเป็นรากฐานสำคัญของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน การมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรท้องถิ่นจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยว

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ

รูปแบบ	วัตถุประสงค์หลัก	กิจกรรมหลัก	กลุ่มเป้าหมาย	ผลกระทบต่อชุมชน
การท่องเที่ยวโดยชุมชน	- พัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนและสร้างการมีส่วนร่วม	- โฮมสเตย์ - เรียนรู้วิถีชีวิต - กิจกรรมการอนุรักษ์	- นักท่องเที่ยวที่ต้องการประสบการณ์แท้จริง	- ชุมชนเป็นเจ้าของ - กระจายรายได้ - ทัวถึง - อนุรักษ์วัฒนธรรม
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	- อนุรักษ์ธรรมชาติและเรียนรู้ระบบนิเวศ	- เดินป่าศึกษาธรรมชาติ - ชมสัตว์ป่า - ถ่ายภาพธรรมชาติ	- นักท่องเที่ยวรักธรรมชาติ	- สร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ - รายได้ชุมชน

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ (ต่อ)

รูปแบบ	วัตถุประสงค์หลัก	กิจกรรมหลัก	กลุ่มเป้าหมาย	ผลกระทบต่อชุมชน
การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ	- พื้นฟูและส่งเสริมสุขภาพ	- รักษาโรค - ตรวจสุขภาพ - สปา นวดแผนไทย	- ผู้ที่ต้องการดูแลสุขภาพ	- พัฒนาบริการทางการแพทย์และสุขภาพ - รายได้สูง
การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย	- ความตื่นเต้นและท้าทาย	- ปีนหน้าผา - ดำน้ำ - ชิปไลน์	- วัยรุ่น - ผู้ชื่นชอบความท้าทาย	- ออกแบบกิจกรรมใหม่ - อาจมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
การท่องเที่ยวเชิงเกษตร	- เรียนรู้วิถีเกษตรกร	- ทำการเกษตร - เก็บเกี่ยวผลผลิต	- ครอบครัว - ผู้สนใจ	- เพิ่มรายได้เกษตรกร - อนุรักษ์ภูมิปัญญา

ที่มา : ผู้เขียนเรียบเรียงขึ้นมาใหม่

การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยวางรากฐานสำคัญบนหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนการบริหารจัดการ และการสร้างความเท่าเทียมในการกระจายผลประโยชน์ใน 3 มิติ ได้แก่ 1) มิติเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวโดยชุมชนสร้างกระแสรายได้ที่หลากหลายให้กับชุมชน ตั้งแต่การสร้างโอกาสการจ้างงานในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เจ้าของที่พักโฮมสเตย์ ผู้ประกอบการร้านอาหาร หรือผู้ผลิตสินค้าหัตถกรรม การกระจายรายได้ในรูปแบบนี้ช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสร้างความมั่นคงทางการเงินให้กับครัวเรือนในชุมชน 2) มิติสังคม ในด้านสังคม การท่องเที่ยวโดยชุมชนทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างทักษะและความรู้ให้กับคนในชุมชน ผ่านการพัฒนาศักยภาพในด้านการประกอบธุรกิจ เทคนิคการตลาด การให้บริการที่มีคุณภาพ และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ทักษะเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในธุรกิจและกิจกรรมอื่น ๆ ของชุมชนได้ และ 3) มิติสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวโดยชุมชนส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากชุมชนตระหนักว่าสภาพแวดล้อมที่ดีเป็นรากฐานสำคัญของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน การมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรท้องถิ่นจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยว

ความสำเร็จของการท่องเที่ยวโดยชุมชนอยู่ที่การสามารถบูรณาการประโยชน์ทั้งสามมิติเข้าด้วยกัน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน ไม่เพียงแต่สร้างรายได้ แต่ยังเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน ดังนั้น การท่องเที่ยว

โดยชุมชนจึงเป็นแนวทางที่มีศักยภาพสูงในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกที่ครอบคลุมและยั่งยืนให้กับชุมชนท้องถิ่น

2. ประโยชน์ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT Benefits)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) เป็นแนวทางการท่องเที่ยวที่ให้ชุมชนมีบทบาทหลักในการบริหารจัดการและได้รับผลประโยชน์โดยตรง ซึ่งส่งผลดีต่อหลายด้าน ได้แก่

2.1 สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ (Economic Empowerment) การท่องเที่ยวโดยชุมชนทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนพลังทางเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะการสร้างทางเลือกใหม่ด้านการหารายได้ที่มีความหลากหลายและมั่นคง ซึ่งช่วยลดการพึ่งพิงอุตสาหกรรมเดิมที่อาจมีความเสี่ยงสูง เช่น ภาคเกษตรกรรมที่ต้องเผชิญกับความผันผวนของราคาสินค้าเกษตร ปัญหาภัยแล้ง หรือโรคระบาดในพืชผล การหลีกเลี่ยงการพึ่งพาแหล่งรายได้เพียงทางเดียวเป็นกลยุทธ์สำคัญที่ช่วยสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจเมื่อชุมชนมีแหล่งรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นทางเลือกเสริมครัวเรือนสามารถรักษาเสถียรภาพทางการเงินได้ดีขึ้น แม้ในช่วงที่ภาคเกษตรกำลังประสบปัญหา นอกจากนี้ยังช่วยให้เศรษฐกิจของชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้นและสามารถรับมือกับวิกฤตทางเศรษฐกิจได้ดีขึ้น (Mitchell & Ashley, 2010)

2.2 การอนุรักษ์วัฒนธรรม (Cultural Preservation) CBT เปิดโอกาสให้ชุมชนได้นำเสนอวัฒนธรรม ประเพณี หัตถกรรม และวิถีชีวิตของตนเองแก่ผู้มาเยือน ซึ่งช่วยส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนคงอยู่และได้รับการอนุรักษ์ (Goodwin, 2017)

2.3 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Environmental Conservation) CBT ส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทเป็นผู้พิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ของตนเอง โดยให้แรงจูงใจทางเศรษฐกิจเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศ ทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการปกป้องสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (UNWTO, 2019)

2.4 เกิดความสามัคคีในชุมชน (Social Cohesion) CBT ช่วยกระตุ้นให้ชุมชนทำงานร่วมกัน ทั้งในด้านการบริหารจัดการและการตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว สิ่งนี้ส่งผลให้เกิดความสามัคคีในสังคมและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Tasci et al., 2013)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นเครื่องมือการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นอย่างครอบคลุมทุกมิติ ทั้งการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจผ่านการเพิ่มรายได้และการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางสังคมและการส่งเสริมความร่วมมือในชุมชน การอนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงการดูแลสุขภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยมีหลักการสำคัญคือการให้ชุมชนมีบทบาทหลักในการพัฒนาและบริหารจัดการการท่องเที่ยวด้วยตนเอง ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม การดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังคงเผชิญกับความท้าทายสำคัญหลายประการ เช่น การขาดความรู้และทักษะในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างมืออาชีพ ข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐานและการ

เข้าถึงช่องทางการตลาด และความยากในการประสานงานระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบเพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถบรรลุเป้าหมายในการสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างเต็มศักยภาพ

ทั้งนี้ผู้เขียนขอยกตัวอย่างชุมชนท่องเที่ยวที่ได้ประโยชน์ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม และด้านการเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน คือ ชุมชนบ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัยจังหวัดสุโขทัย ได้รับประโยชน์ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมโดยได้มีการจัดที่พักเป็นแบบโฮมสเตย์ให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวที่ชุมชนบ้านนาต้นจั่น ซึ่งจะได้มาพักร่วมกับเจ้าของบ้านมีการทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้ได้เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนอย่างใกล้ชิด ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งทางด้านหัตถกรรมงานฝีมือท้องถิ่น เช่น การทำผ้าหมักโคลน การทอผ้า การทำตุ๊กตาบาร์โชน การจักสาน ส่วนประโยชน์ด้านการเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชนนั้นมีการร่วมตัวจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มโฮมสเตย์บ้านนาต้นจั่นโดยจะมีวัตถุประสงค์ที่เป็นคนในชุมชนพาเที่ยวไปยังจุดต่าง ๆ ของหมู่บ้านซึ่งชุมชน (ชนิษฐา ใจเป็ง, 2563) ปัจจุบันมีประชากรจำนวน 270 ครอบครัว ประกอบอาชีพทำนา ทำสวนผลไม้ ปลูกกล้วย ปลูกกล้วย ปลูกกล้วย ปลูกกล้วย ปลูกกล้วย อาชีพเสริมคือ อาชีพทอผ้า จักสาน ชุมชนอยู่กันแบบพี่แบบน้อง เอื้ออาทรต่อกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และมีโฮมสเตย์จำนวน 29 หลัง รับนักท่องเที่ยวไม่เกินวันละ 200 คน โดยมีระบบบริหารจัดการภายใต้กลุ่มโฮมสเตย์บ้านนาต้นจั่น (สำนักงานส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสุโขทัย, 2556; องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2563)

อีกหนึ่งชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ บ้านโคกเมือง บุรีรัมย์ ชุมชนเก่าแก่แต่โบราณ นักท่องเที่ยวที่มาเยือนจะได้สัมผัสกับความประทับใจในวิถีชีวิต ประเพณี อธยาศัยไมตรีของผู้คน และเรียนรู้ภูมิปัญญาอันน่าทึ่งที่สะท้อนผ่านศิลปหัตถกรรมนานาชนิด ชุมชนตั้งอยู่เป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ เพราะเป็นดินภูเขาไฟ เกษตรกรจึงรวมกลุ่มตั้งเป็นกลุ่มผู้ปลูกข้าวหอมมะลิดินภูเขาไฟ ข้าวที่นี่จะมีความหอมอร่อยต่างจากแหล่งอื่น อีกทั้งยังเป็นแหล่งอารยธรรมขอม ปราสาทหินเมืองต่ำ ที่นี้มีผ้าไหมทอลายผักกูดอันเป็นเอกลักษณ์ และยังมีกิจกรรมโฮปบายละเอียด (อาหารเย็น) ที่มีการจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญและการแสดงรำอัปสร และมีแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง สมุนไพรแปรรูป ผักปลอดสารพิษ แดงโม โดยจะมีตลาดชุมชนโคกเมือง นักท่องเที่ยวสามารถมาสัมผัสบรรยากาศชุมชนและชุมชนพักค้างคืนในโฮมสเตย์ที่ได้รับมาตรฐานดีเด่นอีกด้วย นอกจากนี้นักท่องเที่ยวที่แวะเวียนมาจะได้เปิดโอกาสให้ตนเองได้ทดลองทำสิ่งใหม่ ๆ (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2563)

3. ความท้าทายในการดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Challenges in Implementing Community-Based Tourism: CBT)

แม้ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) จะมีประโยชน์มากมาย แต่การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบความสำเร็จอาจเผชิญกับอุปสรรคหลายประการ ซึ่งรวมถึงข้อจำกัดด้านศักยภาพของชุมชน ผลกระทบจากการท่องเที่ยวเกินขนาด การกระจายอำนาจที่ไม่เท่าเทียม และปัญหาการเข้าถึงตลาด

3.1 การพัฒนาศักยภาพ (Capacity Building) เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนหลายแห่งยังประสบปัญหาการขาดแคลนทักษะที่จำเป็น ทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน

ทุนทรัพยากรในการบริหารจัดการ ความรู้ด้านการตลาด การบริหารธุรกิจ และการต้อนรับนักท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนดำเนินไปอย่างไม่ราบรื่น (Zapata et al., 2011) ตัวอย่างเช่น ชุมชนท่องเที่ยวแห่งหนึ่งในภาคเหนือขาดความรู้ด้านการตลาดออนไลน์ ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงนักท่องเที่ยวต่างชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรือชุมชนประมงพื้นบ้านในจังหวัดระยองขาดทักษะการบริหารจัดการกลุ่ม ส่งผลให้การแบ่งปันรายได้จากการท่องเที่ยวไม่เป็นธรรม นอกจากนี้ ชุมชนท่องเที่ยวทางทะเล ภาคใต้ ขาดความรู้ด้านมาตรฐานการบริการและความปลอดภัย ทำให้นักท่องเที่ยวไม่ได้รับประสบการณ์ที่ดีและไม่กลับมาเยือนอีก

3.2 ปัญหาการท่องเที่ยวเกินขนาด (Overtourism) เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อจำนวนนักท่องเที่ยวเกินกว่าขีดความสามารถในการรองรับของชุมชนและสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นและประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลงอย่างไม่อาจยอมรับได้ในบริบทของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) หากขาดการจัดการที่เหมาะสม อาจนำไปสู่ปัญหาการท่องเที่ยวล้นเกินที่ส่งผลกระทบในหลายมิติ ได้แก่ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ความแออัดของพื้นที่ และการพาณิชย์กรรมวัฒนธรรมท้องถิ่นจนสูญเสียเอกลักษณ์ดั้งเดิม (Goodwin, 2017) ตัวอย่างเช่น แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ ประสบปัญหาการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวจำนวนมากส่งผลให้เกิดความขัดแย้งเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินและการรบกวนของผลประโยชน์ไปยังภาคเอกชนภายนอก (Lo & Janta, 2020)

3.3 ความไม่สมดุลของอำนาจ (Power Imbalances) เป็นปัญหาสำคัญที่พบในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน โดยเฉพาะเมื่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากภายนอกชุมชน เช่น บริษัททัวร์ หน่วยงานรัฐ หรือนักลงทุนขนาดใหญ่ มีอิทธิพลเหนือการควบคุมการตัดสินใจในชุมชน ส่งผลให้ชุมชนขาดอิสระในการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวของตนเอง และอาจนำไปสู่การพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการและวัฒนธรรมของชุมชน (Mitchell & Ashley, 2010) ตัวอย่างเช่น ในชุมชนประมงบ้านบางปู จังหวัดสมุทรปราการ ที่บริษัททัวร์ขนาดใหญ่เข้ามาควบคุมการจัดทัวร์ชมนกนางนวล โดยชุมชนท้องถิ่นได้รับเพียงค่าจ้างเล็กน้อยในการพาเรือ ขณะที่กำไรส่วนใหญ่ตกอยู่กับบริษัททัวร์ หรือกรณีของชุมชนบ้านโฮมสเตย์ในจังหวัดเชียงราย ที่หน่วยงานรัฐกำหนดมาตรฐานการบริการที่ไม่เหมาะสมกับวิถีชีวิตดั้งเดิม ทำให้ชุมชนต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมและประเพณีเพื่อให้เข้ากับความต้องการของนักท่องเที่ยว

3.4 การเข้าถึงตลาด (Market Access) เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการท่องเที่ยวชุมชน โดยชุมชนหลายแห่งขาดทักษะที่จำเป็นในการเข้าถึงและจัดการช่องทางการตลาด เนื่องจากไม่มีความรู้เกี่ยวกับการตลาด การบริหารธุรกิจ และการต้อนรับนักท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเหมาะสม (UNWTO, 2019) ตัวอย่างเช่น ตลาดโบราณนครเนื่องเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่ประสบปัญหาการประชาสัมพันธ์ไม่ต่อเนื่อง ทำให้นักท่องเที่ยวมาเป็นจำนวนมากระยะแรกเท่านั้น และจำนวนนักท่องเที่ยวลดลงเรื่อย ๆ หลังจากการประชาสัมพันธ์ที่ลดลง (จิรศักดิ์ รัตนวงษ์ และชนิสรา แก้วสวรรค์, 2565) ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาระบบการจัดการตลาดที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงการสร้างเครือข่ายและพันธมิตรเพื่อช่วยเหลือชุมชนในการเข้าถึงตลาด การท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืนการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีศักยภาพในการสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่ต้องเผชิญ

กับความท้าทายหลายด้าน ได้แก่ การขาดศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการ ปัญหาการท่องเที่ยวเกินขนาด ความไม่สมดุลของอำนาจ และการขาดโครงสร้างพื้นฐานและกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสม (Jong, 2021)

ทั้งนี้ผู้เขียนขอยกตัวอย่างชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านจุฬาภรณ์พัฒนา 12 ต.สุคริโน อ.สุคริโน จ.นราธิวาส เป็นหมู่บ้านตั้งอยู่ในอ้อมกอดของเทือกเขาน้ำค้าง ที่มีความน่าสนใจหลายด้าน อาทิ พิพิธภัณฑสถานชุมชน เป็นแหล่งรวบรวมภาพถ่าย อาวุธยุทโธปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ของสมาชิกในชุมชน แต่เมื่อครั้งอดีตที่เคยเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์มาลาयाที่ได้ทำการสู้รบกับรัฐบาลมาเลเซีย นำไปสู่การสู้รบระหว่างกันมายาวนานหลายสิบปี และมีการเจรจาสันติภาพในปี พ.ศ. 2532 รวมทั้งการเซ็นสัญญายุติการสู้รบ โดยมีรัฐบาลไทยเป็นตัวกลางระหว่าง รัฐบาลมาเลเซีย กับ พรรคคอมมิวนิสต์มาลาया หลังจากนั้นสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒนวรชัตติยราชนารี มีพระประสงค์ที่จะพัฒนาโครงการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับ “หมู่บ้านรัตนกิตติ 4” เข้าร่วมโครงการของ สถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ และพระราชทานชื่อใหม่ว่า “หมู่บ้านจุฬาภรณ์พัฒนา 12” เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2536 “หมู่บ้านจุฬาภรณ์พัฒนา 12” (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2563) ถือว่าเป็นความท้าทายในการดำเนินการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเนื่องจากในอดีตชุมชนเคยเป็นพื้นที่การสู้รบมาก่อน

4. กลยุทธ์สำหรับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีประสิทธิภาพ (Strategies for Effective Community-Based Tourism Management)

แม้ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) จะเป็นเครื่องมือสร้างความยั่งยืนและการมีส่วนร่วมของชุมชน แต่การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องใช้กลยุทธ์ที่เหมาะสมเพื่อแก้ไขปัญหาความท้าทายและเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ กลยุทธ์สำคัญ มีดังนี้

4.1 การพัฒนาศักยภาพของชุมชน (Community Capacity Building) เพื่อให้ CBT สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ชุมชนต้องมีความรู้ ทักษะ และทรัพยากรที่เพียงพอ ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว กลยุทธ์สำคัญ คือ การฝึกอบรมด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว การจัดการธุรกิจ การตลาด และการบริหารงบประมาณ (Zapata et al., 2011) การต้อนรับนักท่องเที่ยว การปรุงอาหารพื้นเมือง และการนำเที่ยวทางวัฒนธรรม (Manyara & Jones, 2007) การให้ความรู้และการ เสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเพื่อลดผลกระทบด้านลบ (Tolkach et al., 2013)

4.2 การบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (Sustainable Resource Management) เพื่อป้องกันผลกระทบด้านลบของการท่องเที่ยว CBT ควรมีกลยุทธ์ในการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ที่เหมาะสมเพื่อลดความแออัดและการทำลายทรัพยากร (Goodwin, 2017) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การใช้พลังงานหมุนเวียนและระบบบำบัดน้ำเสีย (Gössling & Hall, 2019) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) และสนับสนุนกิจกรรมท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายธรรมชาติ (Scheyvens, 2002)

4.3 การกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างเป็นธรรม (Fair Economic Distribution) ควรส่งเสริมให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำภายในชุมชน โดยใช้แนวทางการสร้างระบบแบ่งปันรายได้ภายในชุมชน เช่น ตั้งกองทุนพัฒนาชุมชนจากรายได้ที่ได้รับจากนักท่องเที่ยว (Mitchell & Ashley, 2010) สนับสนุนธุรกิจท้องถิ่นและผลิตภัณฑ์ชุมชน ส่งเสริมให้ใช้สินค้าและบริการจากชุมชน เช่น อาหารพื้นเมืองและหัตถกรรมท้องถิ่น (UNWTO, 2019) ลดการพึ่งพานายหน้าหรือบริษัทภายนอก สนับสนุนให้ชุมชนบริหารโครงการ CBT ด้วยตนเองเพื่อลดการแทรกแซงจากภายนอก (Tolkach et al., 2013)

4.4 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการเข้าถึงตลาด (Infrastructure & Market Access) คือหนึ่งในอุปสรรคสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การขาดโครงสร้างพื้นฐานและช่องทางการตลาด ซึ่งสามารถแก้ไขได้โดยการปรับปรุงการคมนาคมและเทคโนโลยี เช่น ถนน ระบบขนส่ง และอินเทอร์เน็ต เพื่ออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงชุมชนได้ง่ายขึ้น (Manyara & Jones, 2007) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับบริษัทท่องเที่ยวเพื่อช่วยประชาสัมพันธ์และนำไปสู่ตลาดที่กว้างขึ้น (Goodwin, 2017) การใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลและโซเชียลมีเดีย ส่งเสริมการตลาดออนไลน์เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ (Gössling & Hall, 2019)

4.5 การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการมีส่วนร่วม (Community Empowerment & Participation) การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบความสำเร็จต้องมีการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง โดยมีกลยุทธ์ ได้แก่ การจัดตั้งคณะกรรมการบริหารที่นำโดยชุมชน เพื่อให้คนในท้องถิ่นสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับทิศทางของการท่องเที่ยวได้ (Mitchell & Ashley, 2010) การสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและหน่วยงานภาครัฐ เพื่อขอรับการสนับสนุนทางการเงินและทรัพยากรในการพัฒนาโครงการ (Zapata et al., 2011) การเสริมสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น กระตุ้นให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมของตนเอง และมีความกระตือรือร้นในการเผยแพร่ให้แก่นักท่องเที่ยว (Scheyvens, 2002)

การดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชน ให้ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องอาศัย กลยุทธ์ที่ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งรวมถึง การพัฒนาศักยภาพของชุมชน การบริหารจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน การกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีการวางแผนและบริหารจัดการอย่างเหมาะสมสามารถนำไปสู่ การพัฒนาอย่างยั่งยืน ที่ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ ลดความเหลื่อมล้ำ ด้านใด และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น หากทุกภาคส่วนทำงานร่วมกัน การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะกลายเป็นแนวทางที่ช่วยให้ชุมชนสามารถควบคุมอนาคตของตนเองและได้รับผลประโยชน์สูงสุดจากการท่องเที่ยว

5. กลยุทธ์เชิงปฏิบัติการสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Practical Strategies for Community-Based Tourism Development) เพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน จำเป็นต้องใช้แนวทางปฏิบัติที่สามารถเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน บริหารจัดการทรัพยากรอย่างสมดุล และสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ

5.1 การพัฒนาศักยภาพของชุมชน (Capacity Development) การอบรมและพัฒนานองค์ความรู้ให้กับชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเติบโตและสามารถแข่งขันได้ในตลาดการท่องเที่ยว โดยมีกลยุทธ์สำคัญ คือ การฝึกอบรมด้านการบริการและการโรงแรมเพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานการต้อนรับและการให้บริการนักท่องเที่ยว (Goodwin, 2017) การเรียนรู้ด้านการตลาดและการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวด้วยการใช้เทคนิคการตลาดดิจิทัลและการพัฒนาโมเดลธุรกิจที่ยั่งยืน (Mitchell & Ashley, 2010) ความร่วมมือกับ NGOs และสถาบันการศึกษาในการใช้ทรัพยากรจากองค์กรพัฒนาเอกชนและสถาบันวิชาการในการถ่ายทอดองค์ความรู้และสนับสนุนทุนพัฒนา (Goodwin, 2017) ตลอดจนการเสริมสร้างความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการขยะ ลดการใช้พลาสติกและแนวทางอนุรักษ์ธรรมชาติ (Mitchell & Ashley, 2010)

5.2 การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบความสำเร็จต้องมีโครงสร้างการบริหารที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยมีกลยุทธ์ คือ การจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนเป็นผู้กำหนดแนวทางการพัฒนาและการบริหารจัดการท่องเที่ยว การใช้แนวทางประชาธิปไตยในการตัดสินใจโดยการจัดประชุมชุมชนเพื่อรับฟังความคิดเห็นและกำหนดนโยบายร่วมกัน (Tasci et al., 2013) การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนเพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (Mitchell & Ashley, 2010) การให้สิทธิความเป็นเจ้าของกิจการแก่ชุมชน ลดการครอบงำของนักลงทุนภายนอก และส่งเสริมให้ชุมชนเป็นเจ้าของโครงการอย่างแท้จริง (Tasci et al., 2013)

5.3 การส่งเสริมแนวทางปฏิบัติที่ยั่งยืน (Sustainable Practices) เพื่อลดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและรักษาทรัพยากรให้คงอยู่ในระยะยาว การท่องเที่ยวโดยชุมชนควรนำแนวทางที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมาใช้ ได้แก่ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว เช่น บ้านพักที่ใช้พลังงานแสงอาทิตย์และระบบรีไซเคิลน้ำ (UNWTO, 2019) การจัดการขยะและลดมลพิษด้วยการส่งเสริมการแยกขยะ การใช้วัสดุที่ย่อยสลายได้ และการลดขยะพลาสติก (Goodwin, 2017) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เช่น การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ และกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมที่ไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชน (UNWTO, 2019) การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างยั่งยืน เช่น การใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นในการทำอาหารและผลิตสินค้าหัตถกรรม (Mitchell & Ashley, 2010)

5.4 การสร้างเครือข่ายทางการตลาด (Market Linkages) การท่องเที่ยวโดยชุมชนจำเป็นต้องมีการตลาดที่เข้มแข็งเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ โดยกลยุทธ์ที่สำคัญ คือ การทำงานร่วมกับบริษัทท่องเที่ยวและแพลตฟอร์มดิจิทัล การใช้เว็บไซต์และโซเชียลมีเดียในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Mitchell & Ashley, 2010) การพัฒนาแบรนด์และจุดขายของชุมชน โดยการสร้างจุดเด่นของชุมชน เช่น อาหารพื้นเมืองหรือกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม (Goodwin, 2017) การร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อให้ชุมชนได้รับโอกาสจากแคมเปญระดับประเทศ (UNWTO, 2019) การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นเพื่อให้ชุมชนกลายเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์การเดินทางที่กว้างขึ้น (Mitchell & Ashley, 2010)

unaşu

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) เป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการและรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยยึดหลักการสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ วางแผน และบริหารจัดการการท่องเที่ยว 2) การกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม 3) การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม 4) การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น ธุรกิจ การตลาด และการบริการ แนวทางนี้ช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของตนเอง ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มรายได้ แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม รวมถึงสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการให้ประสบความสำเร็จยังคงเผชิญกับความท้าทายหลายด้าน เช่น ปัญหาการท่องเที่ยวเกินขนาด ความไม่สมดุลของอำนาจ และข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐาน การวางแผนที่ดีและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนจะช่วยลดปัญหาเหล่านี้ ขณะที่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและกลยุทธ์ทางการตลาดที่เหมาะสมจะช่วยเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของชุมชน ความสำเร็จของการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้นอยู่กับกลยุทธ์ที่ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งรวมถึงการพัฒนาศักยภาพของชุมชน การกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม การบริหารจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายทางการตลาด หากทุกภาคส่วนทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนสามารถควบคุมอนาคตของตนเอง และได้รับประโยชน์สูงสุดจากการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2544). **คำศัพท์ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2565). **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 - 2570)**. กรุงเทพฯ : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- จิรศักดิ์ รัตนวงษ์, และชนิสรา แก้วสุวรรณ. (2565). แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษา ตลาดโบราณนครเนื่องเขต อ.เมืองฉะเชิงเทรา จ.ฉะเชิงเทรา. **วารสารวิชาการสถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ**, 8(2), 66-78.
- ชนิสรา ใจเป็ง. (2563). การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานวัฒนธรรมชุมชนบ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย. **วารสารสืบเนื่องจากการประชุมภาคใญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 11**, 891-904.
- ราณี อีสัยกุล. (2557). **การจัดการการท่องเที่ยวเฉพาะทาง**. พิมพ์ครั้งที่ 1. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สำนักงานส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสุโขทัย. (2556). **บ้านนาต้นจั่น**.
<https://www.sukhothailocal.go.th/travel/detail/323/data.html>
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. (2563). **ชุมชนจุฬาภรณ์พัฒนา 12**.
<https://cbtthailand.dasta.or.th/webapp/community/content/79/>
- _____ (2563). **ชุมชนบ้านโคกเมือง**.
<https://cbtthailand.dasta.or.th/webapp/community/content/8/>
- _____ (2563). **วิสาหกิจชุมชนกลุ่มโฮมสเตย์บ้านนาต้นจั่น**.
<https://cbtthailand.dasta.or.th/webapp/community/content/1311/>
- Goodwin, H. (2017). **Community-based tourism: Principles and practice**. Routledge.
- Goodwin, Harold & Santilli, Rosa. (2009). **Community-Based Tourism: a success?**.
ICRT Occasional Paper. 11.
- Gössling, S., & Michael Hall, C. (2019). Sharing versus collaborative economy: how to align ICT developments and the SDGs in tourism? **Journal of Sustainable Tourism**, 27(1), 74–96. <https://doi.org/10.1080/09669582.2018.1560455>
- Jong, Ann de. (2021). **How to develop community-based tourism**. Good Tourism Institute.
<https://goodtourismstitute.com/library/how-to-develop-community-based-tourism>

- Lo, Y. C., & Janta, P. (2020). Resident's Perspective on Developing Community-Based Tourism - A Qualitative Study of Muen Ngoen Kong Community, Chiang Mai, Thailand. **Frontiers in psychology**, 11, 1493. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01493>
- Manyara, G. and Jones, E. (2007) Community-Based Tourism Enterprises Development in Kenya: An Exploration of Their Potential as Avenues of Poverty Alleviation. **Journal of Sustainable Tourism**, 15, 628-644. <http://dx.doi.org/10.2167/jost723.0>
- Mitchell, J., & Ashley, C. (2010). **Tourism and poverty reduction: Pathways to prosperity**. Routledge.
- Scheyvens, R. (2002). **Backpacker tourism: Concepts, motivations and trends**. Channel View Publications.
- Swarbrooke, J. & Horner, S. (1999). **Consumer behavior in tourism**. Butterworth-Heinemann. Oxford.
- Tasci, Asli & Semrad, Kelly & Yilmaz, Semih. (2013). **COMMUNITY BASED TOURISM- Finding the Equilibrium in the COMCEC Context, Setting the Pathway for the Future**.
- Tolkach, D., King, B., & Pearlman, M. (2013). An attribute-based approach to classifying community-based tourism networks. **Journal of Travel Research**, 52(2), 196-210.
- UNWTO. (2019). **UNWTO tourism highlights: 2019 edition**. World Tourism Organization.
- WTTC. (2023). **Travel and Tourism: A Key Driver of Europe's Economy in 2023 and 2024**. <https://wttc.org/research/economic-impact>
- Zapata, M. J., Hall, C. M., Lindo, P., & Vanderschaeghe, M. (2011). Can community-based tourism contribute to development and poverty alleviation? **Journal of Sustainable Tourism**, 19(7), 883-902.